

Валютні повії вважались найвищим класом у сфері надання інтим послуг – багато з них мали вищу освіту, знали іноземні мови та перебували на обліку у спецвідділах КДБ [8]. У 1988 р. у СРСР був зафіксований перший випадок СНІДУ, а вже у 1990 р. було зареєстровано 270 ВІЛ-інфікованих дітей [9].

Соціально-економічні реформи, діяльність кооперативів, демобілізація воїнів-інтернаціоналістів та угруповання спортсменів призвели до появи організованої злочинності, бійці якої займались рекетом, грабунками, вимаганням та іншими видами злочинної діяльності. Якщо у 1985 р. в СРСР було зареєстровано 19,4 тис. звальтувань та 16,7 тис. умисних убивств чи замахів на убивство, то у 1990 р. ця статистика зросла до 22,5 та 24,9 тис. відповідно [11, с.274].

Таким чином, перебудова принесла для громадян СРСР цілий комплекс соціально-побутових проблем, загострила старі та спричинила появу нових. Ця проблематика потребує подальшого вивчення та доопрацювання. Доволі мало інформації щодо організованої злочинності в УРСР, наркоманії. Недостатньо проаналізовані питання, пов'язані з квартирними чергами, з економічними махінаціями у сфері будівництва житла.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бардашевська Ю.І. Повсякденне життя міського населення Криму в 1985-1991 рр. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук (доктора філософії) за спеціальністю 07.00.01 – історія України. – Державний вищий навчальний заклад «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». Переяслав-Хмельницький, 2018. 278 с.
2. Відкритий лист прокуророві Вінницької області. Перець. Січень 1987. №1.
3. Депортовані кримські татари, болгари, вірмени, греки, німці: статистичні матеріали / упоряд. Ю.Білуха. Київ: Абрис, 2000. 200 с.
4. Ковпак Л. Соціально-побутові умови життя населення України в другій половині ХХ ст. (1945 – 2000 рр.). Київ: Ін-т історії України НАН України, 2003. 250 с.
5. Костишева С. Роль друкованих засобів масової інформації України у здійсненні соціально-економічних перетворень в умовах перебудови. Проблеми історії України: факти, судження, пошуки: Міжвід. зб. наук. пр. 2007. Вип.16(2). С. 416-430.
6. Пихоя Р. Советский Союз: история власти. 1945-1991. Новосибирск: Сибирский хронограф, 2000. 680 с.
7. Попались на горячем. Вечерний Киев. 1985. 29 декабря.
8. Проституція в СССР: интересные факты и редкие фотографии 27 Квітня, 2017. URL: <https://www.legalife.com.ua/category/nasha-diialnist/> <https://www.legalife.com.ua/category/nasha-diialnist>
9. Салькова А. Как ВИЧ попал в СССР. 31.10.2016. URL: https://www.gazeta.ru/science/2016/10/31_a_10294289.shtml
10. Тимофеев Г. Социально-экономические реформы 1985-1991 гг. в СССР: предпосылки, динамика, результаты: дис. ... канд. ист. наук: 07.00.02 / Нижегородский государственный университет им. Н.И. Лобачевского. Нижний Новгород, 2007. 194 с.
11. Україна: Друга половина ХХ ст.: Нариси історії / Редкол.: П.Панченко (голова) та ін.; Авт.: П.Панченко, О.Веселова, Н.Барановська та ін. Київ: Либідь, 1997. 352 с.
12. Червонописький С. Становлення «афганського» руху в УРСР (1980-1991рр.): общественно-политическая литература. Політичний менеджмент. 2005. №6. С.66-81.

УДК 378

Муха Олена,
*викладач суспільних
дисциплін, I категорія, Сумський
будівельний коледж,
м. Суми, Україна*

СТАНОВЛЕННЯ ТА МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ПРАВОВИХ ДИСЦИПЛІН

Стаття розкриває становлення вивчення правових дисциплін. Значна увага приділена різноманітним методам викладання правових дисциплін, зокрема в закладах передвищої фахової освіти.

Ключові слова: мораль, метод, методики викладання, інноваційні методики.

The article reveals the formation of the study of legal disciplines. Considerable attention is paid to various methods of teaching legal disciplines, in particular in institutions before higher professional education.

Key words: *morality, method, teaching methods, innovative methods.*

В сучасному світі правова освіта з кожним роком відіграє все більшу роль, адже передбачає не лише високу компетентність фахівців, які випускаються, а й можливість формування правових знань, умінь і навичок які знадобляться студентам для успішної діяльності в правовому суспільстві. В свою чергу модернізація та підвищення освітньої якості в навчальних закладах фахової передвищої освіти, у контексті європейської інтеграції, вимагає прогресивних нововведень, запровадження сучасних технологій та моделей навчання правових дисциплін. Це, в свою чергу, потребує розширення викладання правових дисциплін, які ще донедавна вважались «стандартними» у підготовці середніх шкіл, але не в навчальних закладах фахової передвищої освіти.

Основною метою статті є розкриття становлення правової освіти, її ролі та значення різноманітних методів викладання правових дисциплін у вищій школі. Досягнення цієї мети передбачається через виконання низки завдань:

- проаналізувати особливості історії запровадження викладання правової освіти;
- здійснити аналіз різних методик викладання у вищій освіті;
- проаналізувати найбільш ефективні методики викладання правових дисциплін;
- розкрити роль і значення сучасних методів викладання права, зокрема в закладах фахової передвищої освіти (з урахуванням карантинних умов).

Аналізуючи становлення та розвиток правової освіти, звертаємо увагу на те, що виховання та правова освіта є взаємопов'язаними. Ще у Стародавньому Римі право вважали найважливішим елементом виховання громадянина. До перших робіт, присвячених цій проблематиці, необхідно віднести трактати Сократа, Платона, Аристотеля, в яких було сформовано бачення громадянської доброчесності як невід'ємної риси громадянина суспільства, в якому досить важливе місце належало формуванню правосвідомості. Однак, правова культура і освіта стали частково можливими лише у X-XI століттях в рамках юридичної школи. В добу Відродження, особливо за часів існування Флорентійської республіки (XV ст.), право нерідко пов'язували з мораллю, переважно з християнською, що домінувала в той час на європейському континенті. Пізніше дотримання правових норм і виконання громадянських обов'язків дістає своє відображення в працях мислителів епохи Просвітництва. Сама ж правова освіта, починаючи з XVIII ст., поширюється й на інші континенти. В Російській імперії започаткування юридично-правової освіти пов'язується з випускником Києво-Могилянської академії М.В. Ломоносовим, завдяки якому в 1755 року в Московському університеті було створено юридичний факультет. З кінця XVIII століття в державних закладах освіти почали запроваджуватися навчальні курси законодавства, моральних і політичних наук для гімназій та інших шкіл, а з кінця XIX ст. таким предметом стало громадянознавство («Громадянська освіта»). На початку XX ст. правова освіта входила до складу суспільствознавства. Починаючи з 1972 року в профтехучилищах почали викладати предмет «Питання радянського права», який перетворився в предмет «Основи правознавства», а з 1975 року в СРСР запроваджується новий предмет «Основи Радянської держави і права», який став обов'язковим для учнів дев'ятого класу. Запровадження цього курсу сприяло вдосконаленню правового навчання. Протягом певного часу формується модель загально-правової підготовки учнів та студентів.

Незважаючи на довгий шлях становлення правової освіти роль і значення методик викладання правових дисциплін не розкрито в повній мірі.

В історичному екскурсі викладання юридичних дисциплін відомо кілька десятків методик навчання. Наприклад, в Болонській школі права, основною методикою викладання було використання методу тлумачення джерел римського права (роз'яснювали правові поняття, робили коментарі, зауваження на полях і між рядками законодавчого тексту).

Основні традиції викладання права в Російській імперії будувалися на офіційному підході «державної» школи (Б. М. Чичерін, С. М. Соловйов та ін.). Водночас значно вплинула на викладання правових дисциплін школа «природного права» (С. І. Гессен, Б. О. Кістяковський, П. І. Новогорцев, Л.Й. Петражицький). При викладенні правової освіти в європейських країнах головна увага приділялася вихованню громадянина, якому надаються певні права, в свою чергу в Російській імперії (а, в подальшому і в СРСР) вихованню законслухняного громадянина.

Спільним для Європи і Росії кінця XIX - початку XX ст. стала проблема методики викладання права. Зокрема, викладання права за Б. Редькіним повинно бути органічно пов'язуватися з практикою: «Скільки б не сперечалися практика з теорією, практика не може довго відкидати теорію, бо тільки теорією практика доводиться до свідомості» [7, с. 25]. Методичною заслугою професора можна вважати також те, що він постійно наполягав на міжпредметних зв'язках у викладанні права, насамперед з історією та філософією.

В статті В. В. Єсіпова «Про викладання права», яка вийшла друком у 1901р., автор розкриває сутність практичних занять як форми організації навчання праву. Він наголошує на тому, що кожне практичне заняття має відповідати меті правової дисципліни і потребам певної аудиторії, що свідчить про формулювання системи вимог до заняття взагалі, пропонує застосувати методи активізації викладання юридичних дисциплін, які «...без сумніву підтримують великий науковий інтерес, приносять невідоме поживлення у виконання вправ ...» [5, с. 20].

А. Х. Гольмстен, який дослідив і запропонував методику викладання законознавства обґрунтовує, необхідність використання таких методів навчання, як описовий і позитивно-легіслятивний. Ці методи в сучасному викладанні права використовуються для формування критичного мислення та при моделюванні юридичних міркувань. На думку вченого, описовий метод полягає в тому, «...що описується відоме явище за характерними рисами...» [3, с. 36]. Легіслятивний метод вивчає дух закону, а цей дух — загальна картина юридичного побуту, і він може застосовуватися за допомогою ознайомлення з тими життєвими мотивами, які викликають норму закону до існування.

М. Пирогов, відомий громадський діяч і науковець в II половині XIXст. пропонував спонукати студентів до активної діяльності і рекомендував «сократівський спосіб навчання у вигляді бесід». Суть даного методу полягала у тому, що під керівництвом викладача студенти обговорювали основні питання правової науки – ставили запитання, висловлювали думки, заперечували.

Підручник С. С. Алексєєва «Основи правових знань», виданий у 1989 році, включає безліч новацій для правової дисципліни. По-перше: новий підхід до структурування навчального матеріалу: параграфи включали проблемну ситуацію з її подальшим аналізом. По-друге: головна увага приділялася правовому вихованню, наголошувалося на необхідності формування правосвідомості.

Починаючи з 90-х років почалося формування власної української системи освіти, де держава визнала за необхідне запровадити в навчальних закладах суспільствознавчі курси, серед яких чільне місце належать правознавству, що покликане сформувати світоглядну, правову та політичну культуру нового покоління. До основних завдання цих курсів входить надання громадянам не лише знань, а й умінь, ціннісних орієнтацій, необхідних для їх відповідальної та компетентної участі в житті суспільства в умовах демократії. Тож першочерговим завданням сучасної освіти є формування свідомої особистості, забезпечення інтеграції знань суспільствознавчих дисциплін.

Сучасна методика навчання має багатий арсенал різноманітних способів, прийомів і засобів навчання, які можна класифікувати за різними критеріями. Однак, метод – це спосіб досягнення мети, або шлях до мети. З огляду на те, що навчання – двостороння діяльність, метод навчання – це спосіб взаємопов'язаної діяльності викладача та студентів, спрямований на засвоєння знань, формування умінь і навичок, розвиток професійних та інтелектуальних здібностей студентів. Прийом – це окремий компонент методу, який підсилює його ефективність, тобто підсилювач методу. Відповідно до визначень методу та прийому найбільш прийнятною є класифікація, побудована на дієвому підході до навчання. Згідно з нею існують методи, які:

- а) забезпечують опанування навчального предмета (словесні, візуальні, практичні, репродуктивні, проблемно-пошукові, індуктивні, дедуктивні);
- б) стимулюють та мотивують навчально-наукову діяльність (навчальні дискусії, проблемні ситуації, ділові ігри, творчі завдання, пошук і дослідження, експерименти, конкурси, вікторини тощо);
- в) контролюють і самоконтролюють навчальну діяльність (опитування, залік, іспит, контрольна робота, тестові завдання, питання для самоконтролю та ін.).

В наш час все активніше звертаються до інноваційних методів навчання у фаховій передвищій освіті. Зокрема, Н. Артикуца у своїй статті приходить до висновку, що сутність цього явища можна сформулювати доволі лаконічно: інновації – це нововведення на основі досягнень науки, освіти, передового педагогічного та управлінського досвіду, покликані стимулювати розвиток прогресивних і високоефективних освітніх технологій. До таких інноваційних методів Н. Артикуца відносить:

- аналіз помилок, колізій, казусів;
- аудіовізуальний метод навчання;
- брейнстормінг («мозковий штурм»);
- «дерево рішень»;
- ділова (рольова) гра (студенти перебувають у ролі законодавця, експерта, юрисконсульта, нотаріуса, клієнта, судді, прокурора, адвоката, слідчого);
- «займи позицію»;
- коментування, оцінка (або самооцінка) дій учасників;
- майстер-класи, метод інтерв'ю (інтерв'ювання);
- PRES-формула (від англ. Position – Reason – Explanation or Example – Summary);
- публічний виступ;
- робота в малих групах;
- тренінги індивідуальні та групові (як окремих, так і комплексних навичок) та інші [1, с. 14–15].

Однак на практиці найчастіше лекційні та практичні заняття побудовані за наступними методами навчання у вищій школі та закладах фахової передвищої освіти:

• Пояснювально-ілюстративний метод. Студенти здобувають знання, слухаючи лекцію, опрацьовуючи з навчальну або методичну літературу, тобто, по суті, у «готовому» вигляді. Сприймаючи й осмислюючи факти, оцінки, висновки, вони залишаються в межах репродуктивного (відтворювального) мислення. Такий метод якнайширше застосовують для передавання значного масиву інформації. Його можна використовувати для викладення й засвоєння фактів, підходів, оцінок, висновків.

• Репродуктивний метод. Ідеться про застосування вивченого на основі зразка або правила. Діяльність тих, кого навчають, є алгоритмічною, тобто відповідає інструкціям, розпорядженням, правилам – в аналогічних до представленого зразка ситуаціях.

• Метод проблемного викладення. Використовуючи будь-які джерела й засоби, викладач, перш ніж викладати матеріал, ставить проблему, формулює пізнавальне завдання, а потім, розкриваючи систему

доведень, порівнюючи погляди, різні підходи, показує спосіб розв'язання поставленого завдання. Студенти стають співучасниками наукового пошуку.

• Частково-пошуковий, або евристичний метод. Його суть – в організації активного пошуку розв'язання наданих викладачем (чи самостійно сформульованих) пізнавальних завдань або під керівництвом викладача, або на основі евристичних програм і вказівок. Процес мислення набуває продуктивного характеру, його поетапно скеровує й контролює викладач або самі студенти на основі роботи з періодичною літературою та з навчальними посібниками. Такий метод, одним з різновидів якого є евристична бесіда, – перевірений спосіб активізації мислення, спонукування до пізнання.

• Робота з першоджерелами. Після аналізу матеріалу, постановки проблем і завдань та короткого усного або письмового інструктажу, студенти самостійно вивчають літературу, джерела, аналізують, порівнюють та роблять висновки. Ініціатива, самостійність, творчий пошук виявляються в дослідницькій діяльності найповніше.

Варто зазначити, що в іноземній практиці науковці наголошують на необхідності під час викладання правових дисциплін застосовувати методи, які спонукають студентів до дії, пробуджують інтерес звернутися до законодавства і перевірити власну позицію, і які водночас активно готують до майбутньої суспільної діяльності.

Таким чином, сукупність прийомів та способів пізнання, методик викладання, які використовуються в процесі навчання, зокрема правових дисциплін, з одного боку значно розвивають і вдосконалюють сам процес навчання, а з іншого – сприяють вдосконаленню, систематизації знань студентів з правових дисциплін, активізують діяльність студентів щодо обробки, аналізу, оцінки правової інформації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Артикуца Н.В. Інноваційні методи викладання дисциплін у вищій юридичній освіті. Інноваційні технології у вищій юридичній освіті Київ: Стисло, 2005. С.3-25.
2. Бондар С. П., Момот Л. Л., Головка Н. І. Перспективні педагогічні технології в шкільній освіті. Рівне, 2003. С. 197.
3. Головка Н. І. Методика викладання правознавства: навч. посіб. Київ: ДП «Видавничий дім «Персонал», 2017. 202 с.
4. Гольмстен А. Х. Опыт методики законовещения как предмета преподавания в средние школы. СПб., 1909. 108 с.
5. Есипов В. В. О преподавании права. — Варшава: Типография Варшавского учебного округа, Краковское предместье. 1901. № 3. 34 с.
6. Пирогов Н.И. Сочинения: в 2-х томах. Киев: Пироговское т-во, 1910. Т. 1 962 с.
7. Редькин П. Какое общее образование требуется от русского правоведа? Речь произнесенная на торжественном собрании Императорского Московского университета. Москва: Университетская типография, 1846. 60 с.

УДК 141:37.014

Гумен Світлана,
*викладач вищої категорії, старший викладач,
голова циклової комісії суспільних дисциплін,
Сумський будівельний коледж,
м. Суми, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ ЗМІСТУ І МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ ПРЕДМЕТУ «ГРОМАДЯНСЬКА ОСВІТА» В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

У статті визначено деякі особливості змісту і методики викладання предмету «Громадянська освіта» в освітніх закладах фахової передвищої освіти.

Визначено зв'язок даного курсу з найактуальнішими питаннями життя сучасного українського суспільства, формування громадянської компетентності учнівської та студентської молоді, набуття навичок критичного мислення та комунікативних умінь. Загальними дидактичними принципами навчання громадянській освіті автор вважає орієнтацію на громадянські та національні цінності, інтегрованість змісту та інтерактивний характер навчання.

Ключові слова: *громадянська освіта, зміст, методика, громадянська компетентність, критичне мислення, цінності, інтеграція, інтерактивне навчання.*

Humen S.PH. Special Aspects of the Content and Methods of Teaching the Subject “Civic Education” in Educational Institutions. *The article deals with some peculiarities of the content and methods of teaching the subject “Civic Education” in educational institutions of professional pre-higher education.*